

Sen är det ju mycket det här att
man får vara ärlig också och
det är man ju inte van vid...

Bostad först ur de boendes perspektiv

Arne Kristiansen
Anna Espmarker

September 2012

INNEHÅLL

INLEDNING	2
BOSTAD FÖRST I HELSINGBORG	3
OM UTVÄRDERINGEN	5
DE BOENDES SOCIALA OCH EKONOMISKA BAKGRUND	7
LIVET SOM HEMLÖS	10
VÄGEN IN I HEMLÖSHET	10
ATT LEVA SOM HEMLÖS	11
LIVET SOM HYRESGÄST	14
ATT BLI HYRESGÄST I BOSTAD FÖRST	14
HYRESGÄSTERNA OM BOSTAD FÖRST-PROJEKTET	15
LIVET HAR FÖRBÄTTRATS.....	18
TILLBAKA I KLIENTSKAPET	23
SAMMANFATTANDE ANALYS OCH DISKUSSION	25
REFERENSER	28

INLEDNING

Helsingborgs stad bedriver sedan i september 2010 en treårig försöksverksamhet med boendemodellen Bostad först (Housing first) för att hjälpa hemlösa människor att förbättra sin boendesituation. På senare år har Bostad först-modellen fått ett stort utrymme i den svenska hemlöshetsdiskussionen. I denna diskussion brukar Bostad först lyftas fram som ett alternativ till de metoder som dominerar i arbetet med hemlösa människor (s.k. boendetrappor¹), som sällan är framgångsrika (Sahlin, 1996; 2005; Löfstrand, 2003; 2005; Knutagård, 2009; Denvall, Granlöf, Knutagård, Nordfeldt & Swärd, 2011).

Undersökningar har visat positiva resultat med Bostad först-modellen i bland annat Tyskland (Busch-Geertsema, 2005), USA (Padgett, Gulcur, & Tsemberis, 2006; Tsemberis & Stefancic, 2007; Pearson, Montgomery & Locke, 2009), Australien (Johnson, Parkinson & Parsell, 2012), Frankrike (Pleace, 2012) och Finland (Taino & Fredriksson, 2009). Helsingborg är en av de första kommunerna i Sverige som har startat ett Bostad först-projekt, för att se hur modellen fungerar i deras lokala sammanhang. Bostad först-projektet i Helsingborg sker i samarbete med Socialhögskolan på Lunds universitet.

Bostad först är en relativt ny modell i arbetet med hemlösa människor. Det arbete som bedrivs av den New York-baserade organisationen *Pathways to Housing*, som startades av Sam Tsemberis 1992, brukar anges som förebild och ursprung för de Bostad först-verksamheter som idag finns på olika håll i världen (Atherton & McNaughton Nicholls, 2008; Pleace, 2012). För drygt tio år sedan började Bostad först att nämnas i den svenska hemlöshetsdiskussionen, bland annat genom att Volker Busch-Geertsemas forskning om Bostad först i Tyskland uppmärksammades inom ramen för det arbete Kommittén för hemlösa bedrev (se SOU 2001:95). Under de senaste åren har Bostad först aktualiserats i Sverige genom den satsning som görs av Lunds universitet för att pröva modellen i Sverige.

Bostad först-modellen betonar rätten till en egen bostad och utgår ifrån att hemlöshet, och de problem som brukar drabba hemlösa människor, främst beror på att de saknar en egen bostad. Man menar att ett tryggt eget boende är en förutsättning för att behandling och stöd ska ge resultat. Inflytande och frivillighet för brukarna är viktiga grundstenar i Bostad först-modellen. I Bostad först erbjuds brukarna ett förstahandskontrakt och därtill frivilligt, individuellt anpassat socialt stöd. De boende behöver inte ta emot det sociala stöd som erbjuds. Återfall eller andra problem innebär inte vräkning, så länge de boende betalar hyra och uppfyl-

¹ Med boendetrappor avses hemlöshetsverksamheter, som bygger på att hemlösa människor successivt ska kvalificera sig för eget boende genom att börja bo på till exempel härberge, för att gå vidare till andra tillfälliga boende, som kan kallas till exempel träningslägenheter eller övergångslägenheter. Boendetrappmodellen, som också benämns trappstegsmodellen, bygger på principen att hemlösa människor måste tränas och visa skötsamhet för att bli kapabla att klara ett eget boende.

ler de andra regler som medföljer ett ordinärt hyreskontrakt. De boende ska också få välja var de ska bo. Bostäderna ska vara integrerade och utspridda i vanliga bostadsområden, och inte bestå av så kallade kategoriboenden² (Atherton & McNaughton Nicholls, 2008; Heule, Knutagård & Swärd, 2010; Pleace, 2012). I Bostad först är bostaden huvudmålet, till skillnad från verksamheter som bedrivs med så kallade boendetrappor där bostaden "... är ett medel för att 'träna' klienterna att bo." (Knutagård, 2009, sidan 144).

Bostad först i Helsingborg

Bostad först-projektet i Helsingborg syftar till att erbjuda människor som tidigare varit hemlösa stöd och hjälp så att de kan bo kvar i de lägenheter som de erhåller genom projektet. Projektets målsättning är att:

... varaktigt minska antalet hemlösa i Helsingborgs stad genom att minst tjugofem (25) personer i hemlöshet ska erhålla och kunna behålla en lägenhet med eget kontrakt. Målvärde, 80 % kvarboende efter 2 år. (Helsingborgs stad, 2011, sidan 3).

Organisatoriskt ingår Bostad först-projektet i socialförvaltningens vuxenverksamhet. En styrgrupp, som består av personer från socialförvaltningen, och utvecklingsnämnden i Helsingborgs stad samt från psykiatrin, Helsingborgshem, Kärnfastigheter och Hela människan - RIA³, ansvarar för den övergripande ledningen av projektet. Det praktiska arbetet bedrivs av ett projektteam med fyra socialarbetare, varav en är projektledare. Projektet riktar sig till kvinnor och män, som saknar bostad, har en social eller psykosocial problematik samt en vilja till att förändra sin nuvarande situation. Projektet startade i september 2010 och ska pågå till och med augusti 2013. I maj 2012 hade fjorton personer deltagit i projektet, varav elva bor kvar i sina lägenheter.

² Kategoriboende syftar på boendeformer för människor som tillhör en specifik grupp i samhället. När vi i denna text använder begreppet syftar vi på den typ av boende, som innebär att kommuner hänvisar hemlösa människor med missbruksproblem och/eller psykiska problem till boenden i fastigheter där det enbart bor andra människor med samma eller liknande problematik.

³ Hela Människan – RIA är en samarbetsorganisation för Svenska kyrkan och frikyrkornas sociala arbete. Hela Människan - RIA finns i cirka nittio av Sveriges kommuner. En viktig målgrupp för deras verksamhet är hemlösa människor. I många kommuner bedriver organisationen verksamheter för hemlösa människor i form av bland annat caféer och lågröskelboenden. Namnet RIA är en förkortning av "Rådgivning I Alkoholfrågor", som syftar på den rådgivningsverksamhet i alkoholfrågor som kyrkorna startade på 1950-talet och som är ursprung till den verksamhet som Hela Människan – RIA bedriver idag (Hela människan, 2012).

Det hyreskontrakt som erbjuds de boende i Bostad först-projektet i Helsingborg är ett modifierat förstahandskontrakt med ett inbyggt korttidsavtal, som innebär att under de två första åren förlängs kontraktet med en månad i taget. Under denna tid kan såväl hyresvärd, som den boende, säga upp kontraktet med en månads varsel. Med andra ord avstår de boende i projektet från besittningsrätten under de två första åren som de har i sina lägenheter. Även i ett annat avseende skiljer sig hyreskontrakten i Bostad Först-projektet från vanliga hyreskontrakt, nämligen genom att hyresgästerna i Bostad först-projektet måste förbinda sig att ha kontakt med projektteamet minst en gång i veckan. Men bortsett från dessa tillägg i hyreskontrakten motsvarar projektet i Helsingborg de principer som gäller för Bostad först-modellen. Det innebär bland annat att det är ingen anställd i projektet eller annan myndighetsperson som har nycklar till de boendes lägenheter. Lägenheter som erbjuds är utspridda i olika bostadsområden i Helsingborg och de boende har möjlighet att påverka var de ska bo. Det förekommer inga drogtester inom projektet, och det finns inga krav på att de boende ska leva drogfritt. Men de erbjuds socialt stöd i olika former, både enskilt och i grupp.

Denna text är den första rapporten i en utvärdering av projektet och den syftar till att beskriva Bostad först ur de boendes perspektiv. Titeln på rapporten, ”*Sen är det ju mycket det här att man får vara ärlig också och det är man ju inte van vid...*”, är ett citat från en intervju med en av de boende. Citatet sätter fokus på en central aspekt i projektet, som framkommer av utvärderingen. Det handlar om att förhållningsättet i Bostad först utgör en tydlig kontrast till hemlöshetsarbete enligt den så kallade boendetrappan, som utgår ifrån att styrning, kontroll och krav ska göra hemlösa människor skötsamma och dugliga för att klara av en egen bostad. Detta bidrar ofta till konflikter och till att brukarna försöker dölja sina misstag och misslyckanden, eftersom de annars riskerar att få börja om från början i bostadstrappan. I Bostad först-projektet har deltagarna egna lägenheter, som de själva rör över, och de regler de måste följa är samma som gäller alla andra hyresgäster. Målsättningen för det sociala arbetet i Bostad först blir att erbjuda de boende stöd och hjälp så att de klarar av sitt boende. Det innebär att det finns tolerans för att de boende i Bostad först kan använda alkohol och andra droger eller göra annat som skulle betraktas som misskötsamhet om de till exempel bodde i en träningslägenhet. Detta möjliggör att det uppstår tillitsfulla relationer mellan de boende och socialarbetarna, som gör att de boende i Bostad först-projektet kan vända sig till socialarbetarna och be om hjälp när de hamnar i problematiska situationer. Med andra ord, vilket citatet i titeln handlar om, behöver de boende i Bostad först-projektet inte förneka eller ljuga om sådant som de egentligen har stort behov att prata om och få hjälp med. Detta är något som de, beklagligt nog, inte är särskilt vana vid.

Om utvärderingen

Utvärderingen syftar till att göra en beskrivning och analys av resultat och erfarenheterna av Bostad först-projektet i Helsingborg. Detta kräver att utvärderingen undersöker de metoder och arbetssätt som används i projektet och vilken betydelse de har för hur projektet fungerar och utvecklas. Utvärderingen har karaktären av en processutvärdering (Vedung, 2011), vilket innebär att utvärderingen inte enbart fokuserar på om målet för projektet uppnås eller inte, utan också på hur målet eventuellt uppnås eller inte. För att kunna göra det krävs att man följer projektet i olika skeden under den tid det pågår, och att man på olika sätt försöker få en bild av hur det fungerar och hur dess olika aktörer, till exempel de boende, socialarbetarna och hyresvärdar, agerar och förhåller sig till verksamheten i projektet. Utvärderingen lägger stor vikt på de erfarenheter som görs av de boende samt av de som arbetar inom projektet. I huvudsak används kvalitativa forskningsmetoder, och i synnerhet intervjuer, men även observationsstudier och textanalys är viktiga metoder för datainsamlingen.

Utvärderingen genomförs av Anna Espmarker och Arne Kristiansen. Anna Espmarker genomför utvärderingens datainsamling, vilket omfattar intervjuer, observationsstudier samt transkribering av intervjuer och sammanställningar av annan data (t.ex. protokoll och andra handlingar med relevans för projektet). Arne Kristiansen är vetenskaplig handledare samt huvudansvarig för utvärderingen. Det är han som har skrivit denna rapport, och som har gjort analysen av det material som presenteras i rapporten. Anna Espmarker, Marcus Knutagård och Dinah Åbinger har gett värdefulla synpunkter på texten.

Syftet med denna rapport är att ge en beskrivning av vilken betydelse Bostad först har för de boende och hur de ser på det sociala stöd som de erbjuds inom ramen för Bostad först-projektet i Helsingborg. Texten bygger på kvalitativa forskningsintervjuer (Kvale, 1997) med tio av de fjorton personer, som fram till i maj 2012 hade fått lägenheter genom Bostad först-projektet. Totalt ingår femton intervjuer i dataunderlaget, då fem av de tio intervjupersonerna har blivit intervjuade vid två tillfällen. Åtta av de intervjuade bor kvar i sina lägenheter, medan två har blivit vräkta. Intervjuerna har till största del genomförts i de lokaler på Bredgatan i Helsingborg, som Bostad först-projektet förfogar över och som fungerar som en mötesplats för boende och de socialarbetare som är anställda i projektet. Av de fyra deltagare som inte valt att bli intervjuade bor tre kvar i sina lägenheter, medan en person blivit vräkt. Redogörelsen för de boendes sociala och ekonomiska bakgrund, som omfattar alla som deltagit i Bostad först-projektet fram till och med maj 2012, bygger också på bakgrundsdata om de boende som används inom ramen för Bostad först-projektet.

När det gäller utvärderingens vetenskapliga kvaliteter har vi i utvärderingsarbetets olika faser eftersträvat att upprätthålla ett systematiskt och metodiskt förhållningssätt. I praktiken handlar det om att använda vetenskapliga metoder på ett genomtänkt och tillförlitligt sätt, för att skapa en saklig och trovärdig bild av det man undersöker. I kvalitativ forskning rekommenderas ofta metodtriangule-

ring, det vill säga att man använder mer än en metod för att samla in data och skapa sig en bild av det som studeras (se t.ex. Miles & Huberman, 1994; Shaw, 1999). I denna utvärdering använder vi, som redan nämnts, framförallt använt intervjuer, men också observationsstudier och dokumentstudier. Delar av materialet har också presenterats på en konferens och två seminarier, vilket gett oss intressanta synpunkter från forskare, socialarbetare och människor med egen erfarenhet av hemlöshet.

Undersökningen är inspirerad av narrativ forskning, vilket inte är en enhetlig forskningsmetod, utan snarare en forskningsinriktning, som intresserar sig för hur människor berättar om sina liv och erfarenheter (Johansson, 1999; Robertson, 2005). Narrativ forskning har en biografisk inriktning. Det biografiska material som används, som kan vara såväl muntligt som skriftligt, benämns ofta *narrativ*, *berättelser*, *lifestorys* och/eller *livshistorier* – ibland med samma innebörd och ibland med olika innebörd (Johansson, 1999). Ordet *narrativ* kan översättas med *berättelse* och i denna rapport använder vi framförallt ordet *berättelse*.

I narrativ forskning är man inte enbart intresserad av vad människor berättar, utan snarare hur de utifrån sina livsvillkor berättar om och konstruerar sina liv eller olika fenomen i deras liv. I det konkreta forskningsarbetet handlar det om att, som Howard S Becker (1998, sid 58-59) uttrycker det, fråga ”Hur” och inte ”Varför”. Denna studie av deltagarna i Bostad först-projektet har således inte enbart haft fokus på vad de berättar, utan också hur de berättar om bakgrunden till att de blev hemlösa och deras förhållande till Bostad först-projektet.

Utvärderingen följer de etiska regler som gäller inom samhällsvetenskaplig forskning (Vetenskapsrådet, 2002). All data behandlas konfidentiellt och har avidentifierats. För de som blir intervjuade eller som blir föremål för observationsstudier gäller informerat samtycke, vilket betyder att de ska informeras om syftet med undersökningen samt att deras medverkan ska vara frivillig.

I denna typ av studie, som bygger på tio människors personliga berättelser om hur de ser på en social verksamhet, finns det alltid en risk att någon som känner de intervjuade, till exempel någon som arbetar i verksamheten, kan känna igen dem, även om texten är avidentifierad. Denna risk har intervjupersonerna informerats om. Förutom att texten är avidentifierad, så har vi ytterligare försökt motverka identifiering av intervjupersonerna genom att i texten undvika att nämna kön på intervjupersonerna. Vi har också tagit bort detaljer som är alltför tydligt kopplade till individer i projektet. Vidare har vi valt att ta bort en del intressanta, och ibland rörande, berättelser om vad det kan innebära att leva i hemlöshet och att efter lång hemlöshet få en egen lägenhet, på grund av att de varit alltför specifikt knutna till vissa av de boende. Frånvaron av dessa berättelser kompenseras av andra berättelser om liknande fenomen, som är svårare att koppla till individuella deltagare i projektet.

DE BOENDES SOCIALA OCH EKONOMISKA BAKGRUND

Fjorton personer, varav fem kvinnor och nio män, har sedan starten i september 2010 och fram till i maj 2012 fått lägenheter genom Bostad först-projektet i Helsingborg.

I genomsnitt är de femtiotvå år⁴. Den äldste av de boende är sextiosex år och den yngste fyrtyotre år.

När de boende fick bostäder genom Bostad först-projektet hade de i genomsnitt varit hemlösa i sju år⁵. Den av de boende som hade varit hemlös längst tid hade varit utan egen bostad i tjugotvå år. Den som hade varit hemlös kortast tid hade varit hemlös i två år.

De flesta av de fjorton boende har under en stor del av sina liv haft kontakter med sociala myndigheter och varit föremål för olika samhällsinsatser. Nio av de boende har erfarenheter av fängelsestraff. Tolv av dem har eller har haft kontakt med psykiatrin.

Jag har suttit i fängelse i några år. Inte för mord eller något sådant, men det har varit i omgångar. BN021

Samtliga boende har eller har haft missbruksproblem. Tre personer uppger att de framförallt har missbrukat alkohol. Elva har missbrukat narkotika. Av dessa uppger tio personer att deras huvuddrog har varit heroin eller amfetamin. Cannabis har varit huvuddrog för en av de boende. De flesta av de som missbrukat narkotika har också haft en hög konsumtion av alkohol parallellt med narkotikamissbruket.

Gick man på amfetamin en vecka då tyckte man att nu är det för bra. För att bli av med det så började man suppa istället. Så söp man i en och en halv vecka och så tyckte man att nu går det för långt. Jag måste ta lite tjack och sluta dricka, då blev det den här ruljangsen, alltså ekorrhjulet. Du var hela tiden... du tog en drog för att bli av med en annan och sen när du gått på den ett tag så ville du inte längre det utan då måste du komma igång och kaka. Tog man amfetamin då åt man inte någonting då var man bara ute och sprang. BN183

I genomsnitt har de boende missbrukat droger i tjugotre år. Kortast tid i missbruk är sju år och längst tid i missbruk är trettiosex år. De flesta av de boende har en

⁴ Medianvärdet när det gäller de boendes ålder är femtioett år. Sju av de boende i Bostad först-projektet är mellan femtiotre år och sextiosex år, och sju är mellan fyrtyotre år och fyrtonio år.

⁵ Medianvärdet när det gäller tid i hemlöshet är sex år. Fem av de boende i Bostad först-projektet har varit hemlösa mellan två år och fyra år. Sju har varit hemlösa mellan fem år och nio år. Två av de boende har varit hemlösa i elva år respektive tjugotvå år.

missbrukshistoria som började i tonåren, men några av dem berättar att deras missbruk utvecklades i samband med att de blev hemlösa.

Jag började med haschet. Jag var inte ens fyllda fjorton, jag var fyllda tretton när jag började röka hasch. Två år senare började jag med amfetaminet. Sedan har det varit så hela tiden. Amfetaminet det är ju min drog... BN003

Mitt missbruk började först när jag blev hemlös och jag fick kontakt med de hemlösa... BN031

Två av de boende har fast partner, medan de andra uppger att de är ensamstående. De flesta har dock tidigare i livet levt i olika former av fasta relationer.

Tolv av de boende har barn. I de flesta fall är deras barn vuxna, men fyra har barn som är under arton år, som antingen är placerade enligt socialtjänstlagen, bor hos den andre föräldern eller hos en annan anhörig.

Samtliga av de boende har arbetat under längre eller kortare tid under sina liv. De flesta har ett eller några års sammanhängande arbetslivserfarenhet, men några har varit yrkesverksamma under en stor del av sina liv. Två av de boende har arbetat som lärare och de har också högskoleutbildning. Fyra har gymnasiala vårdutbildningar och har varit verksamma inom sjukvården. Åtta personer har arbetat inom varierande yrkesområden, till exempel i byggbranschen, hos flyttfirmor, inom skogsbruk och inom lantbruk.

Sen började jag på ett ålderdomshem i köket... /-/ Köket var för tungt för mig så jag sökte och utbildade mig till undersköterska. BN307

Ja, det är ju lantbruk och flyttning och byggfirma och lite annat smått och gott. BN493

För de flesta av de boende ligger deras arbetslivserfarenheter långt tillbaka i tiden. När de kommer till Bostad först-projektet har de ofta levt i klientskap och utanförskap under många år. En av de boende, som har stått utanför arbetsmarknaden i mer än tjugo år, berättar:

Sista riktiga jobb jag hade, det var nittioett. Jag har ju missbrukat emellan. Det har ju varit många hål emellan också. Jag har ju varit på behandlingshem ett antal gånger också. Jag har ju flyttat, jag har inte bara bott här... /-/ Jag har varit iväg tre, fyra gånger. Så att ja, och flyttat runt. BN507

Intervjuer har berört de boendes familjebakgrund och uppväxtvillkor och flera av dem berättar om att de vuxit upp under socialt och ekonomiskt ogynnsamma förhållanden.

... ända sen jag var liten, det har varit fysisk och psykisk misshandel och mycket lögn och mycket som är dolt som man inte förstår förrän man blir vuxen, att något är fel, att något fattas... BN049

Men några av deltagarna betonar att de vuxit upp under goda sociala förhållanden.

Det var jättebra. Det fungerade jättebra och där var inga alkohol- eller missbruksproblem i hemmet. BN191

För att sammanfatta detta avsnitt kan man säga att om man ser de boende i Bostad först-projektet som grupp, så motsvarar deras sociala och ekonomiska bakgrund hur det ofta ser ut bland de socialt och ekonomiskt marginaliserade människor som lever i samhällets utkant. De tillhör den grupp i samhället som brukar benämnas med olika negativt kategoriserande begrepp, som till exempel ”uteliggare” och ”tunga missbrukare”. Det innebär att det bland dem finns en överrepresentation av personer som vuxit upp under socialt och ekonomiskt ogynnsamma villkor. De flesta har levt ett liv som präglats av drogmissbruk, kontakter med sociala myndigheter och vård- och behandlingsverksamheter. Deras förankring på den ordinarie bostads- och arbetsmarknaden har under lång tid varit svag (se t.ex. Kristiansen, 1999; Kristiansen & Svensson, 2005; Swärd, 2008; Knutagård, 2009). Detta innebär också att de som fått lägenheter genom Bostad först-projektet i Helsingborg inte utgör en selektion av personer, som man av olika skäl antar har större förutsättningar än andra att klara av ett eget boende.

LIVET SOM HEMLÖS

Vägen in i hemlöshet

När det gäller hur intervjupersonerna berättar om sin väg in i hemlöshet finns det en berättelse som skiljer sig från de andra. Det är en person som beskriver bakgrunden till hemlösheten som ett medvetet val av en subkulturell livsstil. Med Nels Andersons terminologi (Anderson, 2008) kan man se det som en berättelse om ett val att bli *hobo* eller *tramp*, men som slutar på ett kategoriboende i en kommun i södra Sverige.

Jag har bott ute, ja, på luffen. Det har varit frivilligt. Jag kom tillbaka i början av nittiotalet och fick en lägenhet som jag bodde i några år. Det skar sig med [*namn på verksamhet*] och mig, så jag lämnade nycklarna i brevlådan och tog min packning och reste härifrån. /---/ Sen fastande jag nere i [*ortnamn*], ett tag hos kompisar, flyttade runt. Sen stack jag till [*ortnamn*] igen där bodde jag några år... /---/ Sen var jag trött på att bara vara ute och springa. Jag hade ingen fast punkt någonstans och då fick jag tillfälligt boende på [*namn på verksamhet*] och där bodde jag i några år. BN057

Av de andra intervjupersonerna är det ingen som anser att hemlösheten var ett aktivt val. De menar snarare att deras hemlöshet var en följd av att de hamnade i olyckliga omständigheter, som med tiden omöjliggjorde för dem att behålla sina bostäder.

Så började man kasa utför, så träffade man andra arbetslösa som sitter och har värk och är sjuka och utförsäkrade och det ena med det andra. Man dras med i hela ruljangsen. Man har ingen annan och man glider ifrån familjelivet mer och mer, då får man nya vänner där man passar in. BN005

Alla intervjupersoner har under kortare eller längre perioder haft egna bostäder på den ordinarie bostadsmarkaden. Flera av dem berättar att de har varit gifta eller levt i samboförhållande, då de har arbetat och haft egna lägenheter, och i några fall ägt egna hus. Ett återkommande tema i dessa berättelser är att när deras relationer till deras partner tog slut var det inledningen på en negativ utveckling, som innehåller arbetslöshet och sjukskrivningar kombinerat med alkohol eller andra droger, och som slutar med att de blir hemlösa.

Så började det, det blev slut med tjejen. Så jobbade jag och skötte mig ett tag. Sen trillade jag igenom där och sjukskrev mig och sådant. Sen ville man inte gå tillbaks till jobbet, så sket man i jobbet. Så gick man ju hemma så blev det att man drack bir och allt skit och mög. Du vet, sprang på staden. Det slutade ju med att, till slut så trillade det igenom så att jag blev av med bostaden också. Sen har det ju gått en del år... BN317

Intervjupersonernas berättelser om sina vägar in i hemlösheten kan beskrivas som en social process där de successivt har anpassat sig från ett socialt integrerat liv till

ett liv i hemlöshet och utanförskap. Denna typ av sociala processer är inte enbart beroende av individens ageranden, utan i hög grad också av den sociala och samhälleliga kontext där de sker (se t.ex. Kristiansen, 1999). Detta väcker förstås frågor om vad som kunde ha gjorts för att de inte skulle hamna i den sociala och ekonomiska miserabla situation som hemlöshet innebär och som beskrivs i nästa avsnitt.

Att leva som hemlös

Några av intervjupersonerna berättar att de under hemlösheten har lyckats undvika att bo i trappuppgångar eller utomhus genom att de för det mesta haft vänner, släktingar och bekanta, som de fått bo hos under längre eller kortare perioder.

Jag har i alla fall lyckats hålla mig, i alla fall så att jag har kunnat vara inneboende, i alla fall så att jag har haft en soffa. BN006

Men för de flesta av intervjupersonerna karaktäriserades livet som hemlös under långa perioder av en permanent osäkerhet om var de skulle kunna övernatta nästkommande natt. De berättar om hur de drog runt i staden på jakt efter någonstans att kunna sova, och helst utan att behöva frysa. Hade de tur kunde de fått bo en eller några nätter på soffan hos någon som hade tillgång till en lägenhet. Men oftast var de hänvisade till härbärgen, kategoriboenden och platser som inte är avsedda att övernatta på.

Alla tänkbara och några till. Både lagliga och olagliga. Jag kunde bryta mig in någonstans om det var kallt, eller så var jag ute i en park eller varsomhelst. Eller lägenhet om man fick chans till det. Hotell. Skitig toalett. Alla varianter. BN324

Överallt och ingenstans. Bilen. Hos kompisar. Någon natt här, någon natt där. I tält. [*namn på verksamhet*], lite så strönnätter. BN202

De flesta av intervjupersonerna har barn. Deras berättelser om hemlösheten blir också berättelser om föräldraskap som förtvinar. De berättar om att de inte hade någonstans att ta emot sina barn och att de inte ville utsätta sina barn för de miljöer som de själva levde i.

Sen när jag bodde där på [*namn på verksamhet*] /---/ ... jag ville absolut inte ha ut min dotter där. Jag ville inte ens bjuda hem mina föräldrar. BN514

Jag kunde ju inte umgås med mina barn någonstans. /---/ Jag kunde ju inte bjuda hem dom ju. Risken var ju att dom skulle träffa på någon olämplig människa. Det hade ju inte hjälpt att jag var nykter. De gångerna jag har träffat dom då har jag ju inte druckit någonting eller suttit och druckit med dom. Det har jag inte gjort. Har man då ingenstans att vara, vad ska man ta

sig till? Det går inte. Då blir det att kontakten bryts mer och mer och så får man ännu mer ångest att man inte kan träffa dom. BN783

Hemlösheten har inte enbart försvårat för intervjupersonerna att upprätthålla kontakter med sina barn, utan också med syskon, föräldrar och vänner som lever socialt etablerade liv. Allt medan deras kontakter med det socialt integrerade livet försvagades, så förstärktes deras identitetsmässiga och sociala förankring i ett utanförskap som präglades av missbruk, och, för flera av dem, även kriminalitet.

Jag har ju varit inneboende lite grand så där hipp som happ och det har varit outhärdligt för det har varit människor som har varit i de här situationerna och man kan inte ringa till sina gamla vänner med familj och barn och arbete och allt. Man drar sig undan för man vill inte vara till besvär. Dom är inte i den situationen och det passar sig inte helt enkelt. Man har glidit ifrån dom och då blir det likvärdiga vänner som har samma skit och då blir det ändå mer skit. Man blir indragen i mer missbruk och andra sorters missbruk, kriminalitet och, ja, allt vad det innebär. BN068

Även om några av intervjupersonerna har försökt undvika att ha kontakt med myndigheter, så har alla haft kontakt med olika myndigheter under hemlösheten. Till exempel försäkringskassan, kriminalvården, socialtjänsten och olika socialtjänstbaserade behandlingsverksamheter. Flera av dem har under hemlösheten haft socialbidrag och några av dem har fått sjukbidrag.

Jag har ju haft [*namn på verksamhet*] och socialen i princip nästan hela tiden och dom har ju erbjudit mig behandling och det ena och det andra, men jag vill inte ha behandling. Så bodde jag på [*namn på verksamhet*], det är det enda ställe jag har bott på, i tre månader, sen åkte jag ut. BN859

De flesta av intervjupersonerna har erfarenheter av att ha deltagit i olika hemlöshetsverksamheter som drivs eller finansieras av socialtjänsten. Till exempel träningslägenheter och andra boendeformer som erbjuds på den sekundära bostadsmarknaden⁶. De flesta är mycket kritiska mot dessa verksamheter, och inte minst mot att de menar att dessa verksamheter präglas av kontroll och misstänksamhet mot brukarna.

I det här sjuka systemet med träningsbostäder och att hela tiden vara under lupp. Det säger sig självt att man trillar igenom. Det är ingen som klarar att känna det. Du kan inte ens gå och lägga dig för du ligger under lupp. Hela tiden alltså. /---/ Folk kan ju få panik för att dom känner en kompis som

⁶ Med sekundär bostadsmarknad avses de boenden som erbjuds människor som, av olika anledningar, inte kan få bostäder på den ordinarie bostadsmarknaden. Det rör sig om olika typer av boenden, som ofta bygger på andrahandskontrakt och där de boende saknar de rättigheter som hyresgäster på den ordinarie hyresmarknaden har, till exempel besittningsrätt. Vanligtvis är boende på den sekundära bostadsmarknaden förenade särskilda krav och regler, som kontrolleras genom tillsyn från socialtjänsten.

gått förbi och kanske har druckit något. /---/ Man ska inte behöva ha panik hela tiden. Man ska inte behöva känna den stressen. Den finns där hela tiden omedvetet. Det räcker ju bara, man vågar ju inte gå ner på stan och gå förbi spritaffären och stanna till för man råkar känna någon. Man vågar inte sätta sig på en uteservering och dom kommer och säger, ja, jag såg att du satt där. Hela tiden den där paniken att du kan inte gå någonstans. Du kan inte göra någonting. BN354

Intervjupersonerna berättar också om sociala boendeverksamheter för hemlösa missbrukare, som i stället för att motverka missbruk och ge trygghet, var otrygga platser där det förekom hot, våld, missbruk och droghandel.

Ja, det var ju tak över huvudet, men det var ett rättbo. Det var mycket folk som flyttade in och ut och det var ingen som hade respekt för någonting. Det var alltså, det gick i vågor, men mest stök. Alltid en massa liv i trappen och lägenheten. BN213

De berättar om att de som hemlösa hänvisades till boendeverksamheter, som i stället för att stärka dem och motverka deras missbruk bidrog till att deras missbruk förvärrades.

Är han drogfri när han kommer dit så är han, han kommer missbruka allt innan han kommer därifrån. Så jäkligt är det. BN076

Ja, det har jag tyvärr. Det är ju bra att det finns absolut men det är inget... inte om man ska vara drogfri då kan man inte bo där. Det är ju ett bra ställe för dom som inte vill sluta. Dom har det ju bra. BN520

Intervjupersonernas berättelser om tiden i hemlöshet motsvarar den bild som ges av hemlöshet i andra studier (se t.ex. Swärd, 2008; Knutagård, 2009). Det är uppenbart att hemlösheten innebar stora påfrestningar på dem och medförde svåra konsekvenser för deras liv på flera plan. De flesta hade sociala och ekonomiska problem redan innan de blev hemlösa. Dessa problem fördjupades när de blev hemlösa. Om de tiden innan de blev hemlösa hade haft svårt att sköta sina arbeten, blev detta omöjligt när de förlorade sina bostäder. Under hemlösheten förvärrades deras drogmissbruk och deras sociala band till människor utanför hemlöshetsfären blev allt tunnare. De orkade inte, och hade inte heller vettiga möjligheter, att träffa sina barn eller sina syskon och föräldrar. Intervjupersonernas berättelser bekräftar också resultat från andra studier, som visar att en stor del av de insatser som erbjuds hemlösa människor sällan leder till att deras livssituation förbättras (Sahlin, 1996; Löfstrand, 2003; Swärd, 2008; Knutagård, 2009).

LIVET SOM HYRESGÄST

Att bli hyresgäst i Bostad först

För att få en lägenhet genom Bostad först-projektet krävs att man är inskriven på vuxenheten eller utvecklingsnämnden i Helsingborgs stad. Vidare krävs att man har en socialsekreterare som anser att man är motiverad för att bo i en egen lägenhet och som skriver en remiss till Bostad först-projektet. Därefter genomför personalen i Bostad först-projektet en intervju. Utifrån intervjun sammanställs ett underlag till ett beslut om den remitterade ska bli inskriven i Bostad först eller inte.

När intervjupersonerna berättar om hur de kom i kontakt med Bostad först-projektet, så berättar de flesta att det var deras socialsekreterare som föreslog att de skulle ansöka om att de skulle få en lägenhet genom projektet. Men ett par av intervjupersonerna berättar att de fick höras talas om Bostad först genom att projektet fick uppmärksamhet i massmedia och att de därefter tog kontakt med och bearbetade sina socialsekreterare för att få dem att skicka in en remiss till Bostad först-projektet.

Förra året bodde jag mest på [*namn på verksamhet*]. Det blev för mycket. Jag klarade inte av det till slut. Jag var tvungen att säga till, jag måste verkligen härifrån. Då fick jag det här. Det kommer jag ihåg, att han [*namn på tjänsteman*] sa det att vi skulle gå med en remiss till det här som skulle starta. BN366

Där skulle skrivas en remiss från vuxenbasen. Jag läser ju lite, ja, nu har jag HD, men innan när jag var hemlös gick jag på biblioteket för att läsa tidningen. Så hade jag läst om detta i flera olika tidningar, både i Sydsvenskan, Dagens Nyheter och HD, det stod där inom en vecka i alla tidningar. Så gick jag ner till [*namn på verksamhet*]. Jag ringde på måndagen och frågade om jag fick komma dit. Så sa jag det, vad är det för någonting det där Bostad först? Jag har han på [*namn på verksamhet*], eller har fortfarande. Så kunde han mindre än vad jag kunde om det och det var bara det jag hade läst i tidningen. Så skrev han en remiss så blev jag då kallad till intervju. BN083

De flesta intervjupersonerna ger positiva och starka beskrivningar av hur de upplevde att efter år i hemlöshet få en egen lägenhet.

Jo, jo, jag började ju störtböla inne i lägenheten och han var ju med fastighetsägaren och fastighetsköparen och [*namn på anställd*] och, oh, jag var ju överlycklig. BN227

Ja, jag trodde inte det var sant. /---/ Jag blev ju döglad. Jag trodde ju absolut inte att det skulle gå så här fort. Det gjorde det ju. BN098

Efter att under flera år varit hemlösa och hänvisade till olika former av tillfälliga boenden på den sekundära bostadsmarknaden var det givetvis inte konstigt att det väckte starka positiva känslor hos intervjuerna när de fick lägenheter, som de själv skulle få bestämma över.

Hyresgästerna om Bostad först-projektet

En intervjuperson, som intervjuades några veckor efter att ha fått en lägenhet genom projektet, med gedigna erfarenheter av sociala hemlöshetsverksamheter, gav uttryck för oro och skepticism för att Bostad först-projektet inte skulle vara annorlunda än de verksamheter som denna person varit hänvisade till under sin hemlöshet.

... man kan få den känslan att minsta lilla fel man gör och om man inte rättar sig efter det ena och det andra så är det kört igen. Så varför ska man ta ut någon glädje när man inte vet hur det går? BN008

Denna intervjuperson, som var skeptisk till att Bostad först skulle vara annorlunda än det konventionella hemlöshetsarbetet, var vid den andra intervjun ett år senare betydligt tryggare i förhållande till sitt boende och mycket positiv till Bostad först-projektet.

Bostad först har ju varit jättebra. Det har ju inte varit någon press, snarare tvärtom. Dom har varit jättebra. Man har kunnat komma hit och fråga och bara prata. Dom har varit mycket, mycket stöttande alltså. BN538

Genomgående, bortsett från en av de som blivit vräkt från sin lägenhet, är intervjupersonerna mycket positiva till Bostad först-projektet. På frågan om det finns något de skulle vilja förändra med Bostad först är det ingen som uttrycker något negativt eller kritiskt om projektet.

Nej, faktiskt inte. Nej, det har jag inte tänkt på. Rörelsefriheten man har, den är bra. Jag är nöjd med det, jag tycker inte dom behöver förbättra något. Det är bara att hoppas att dom får sina tjugofem lägenheter. Tittar vi, jag tror att vi är sju stycken som fick lägenheter då, som fick dom för sex månader sedan och det är sex som har dom kvar så det är ju ett fantastiskt resultat om man tittar på statistiken. BN382

När de berättar om hur de blir bemötta av de anställda i projektet ger de en bild av en grupp socialarbetare med ett empatiskt, icke-fördömande och stödjande förhållningssätt.

Om det är några papper jag inte förstår riktigt och då kan man komma hit och låna telefoner. Sen är det ju inte bara det, sen är det ju den sociala biten också. Man kan komma hit och vara lite, prata av sig. Komma in och sätta sig och fika. Gå och pula lite grand och så. /---/ Det betyder mycket för mig.

Det är många gånger jag har varit så dålig att jag inte orkat gå ut då har de kommit hem till mig, tagit en fika. Kanske hjälpt mig att åka och handla. Det är bra. BN092

Att vara empatisk, icke-fördömande och stödjande är av central betydelse för att det ska kunna uppstå tillitsfulla och förtroendefulla relationer mellan brukare och socialarbetare i ett behandlingssammanhang (se t.ex. Kristiansen, 1999). I intervjuerna med de boende finns det flera exempel på berättelser om hur ett förhållningssätt som är empatiskt, icke-fördömande och stödjande kan se ut i praktiken.

... när man har haft kontakt med personalen på de här gruppboendena, egna lägenheter i trappor med missbrukare, var gång man varit i kontakt med socialassistenter så har man blivit misstänksam. Då har det alltid varit, vad har jag nu gjort? Är det urinprover? Vad är det nu på gång? Dom har nycklar till lägenheten. Du har inte den tryggheten som du har nu. Om man då ser på Bostad först, vi hittar på mycket grejor tillsammans och dom har inga nycklar till lägenheterna. När dom ringer så ringer dom inte för att kolla om jag är påverkad, utan det är hur jag mår, om det är något dom kan hjälpa till med. Det skapar en trygghet för mig för då blir det inte dom mot mig. Det är en jättebra känsla alltså. Det är inget lurt med det. Dom smyger inte, dom ska inte kolla en. Sen är det ju det här att om någonting skulle hända, så kan jag ringa ner här och tala om det för dom så dom hjälper mig att nyktra upp istället för att dom stänger av mig och kör ut mig på gatan igen. BN009

I citatet ovan berör intervjupersonen en annan viktig aspekt av tillit och förtroende mellan brukare och socialarbetare, nämligen att det gör det möjligt för brukarna att berätta om och söka hjälp när de får återfall eller hamnar i andra problematiska situationer. Detta åskådliggörs också när en annan av intervjupersonerna berättar följande:

Ja, för ibland behöver man bara en medmänniska att kunna prata med och det känner man att man har här. Ingen press och ingen stress. Man behöver inte ljuga om någonting, utan man kan vara öppen och ärlig och säga som det är om man råkar göra ett misstag. Få hjälp med det man behöver hjälp med. Dom har varit jättebra. BN105

Hyresgästerna i Bostad först-projektet i Helsingborg har till stor del samma rättigheter och bestämmelser över sina lägenheter som hyresgäster på den ordinarie bostadsmarknaden. Men, som nämnts tidigare, hyreskontrakten i Bostad först-projektet skiljer sig dock från vanliga hyreskontrakt när det bland annat gäller uppsägningstid och besittningsrätt. I Bostad först-projektets lägenheter gäller endast en månads uppsägning under de två första åren och hyresgästerna får inte full besittningsrätt förrän efter att de bott i sina lägenheter i två år. Intervjupersonerna har fått frågor om hur de ser på det faktum att deras hyreskontrakt i dessa avseenden skiljer sig från vanliga hyreskontrakt. En av intervjupersonerna berättar:

Men alltså visst, visst maler det lite i huvudet om man inte får... jag menar jag trivs så bra. Jag har fått en kanonlägenhet där ute och jag vill ju verkligen inte bli av med den lägenheten. Man är ju lite så innan man får ett riktigt kontrakt på lägenheten. BN411

De andra intervjupersonerna säger att de inte ser kontraktsformen som något problem eller något som känns hotfullt. Detta kan också tolkas som ett uttryck för att intervjupersonerna har förtroende för de som arbetar med Bostad först-projektet. De litar på att de anställda arbetar för att de boende ska bo kvar i sina lägenheter.

Det är bara sunt förnuft. Även om vi har det där tilläggsgrejset. När jag läser det så är det sunt förnuft också. /---/ Man ska inte störa grannar står där flera gånger. Det ska man inte göra någonstans, störa grannar. Sedan är där då en uppsägningstid, en ömsesidig uppsägningstid, på en månad i stället för på tre månader som är vanligt. Och så då om man skulle få ett kraftigt återfall och så typ att man hamnar på avgiftning eller så där. Då har dom tydligen ett annat ställe som man får vara på, som är tydligen nyktert boende då. Du har din lägenhet kvar, den blir du inte av med. Jag kan inte det riktigt, det är längesedan jag läste det nu. Jag tycker det är sunt förnuft alltihopa. BN545

Intervjuerna har berört frågor om intervjupersonerna upplever att de har inflytande och känner delaktighet i projektet. På frågan om de känner att de kan påverka verksamheten är ett återkommande svar att de både kan påverka och att personalen lyssnar på deras synpunkter.

Ja, det är bara att säga sin åsikt, vad man tycker och tänker och så vidare. Vad man skulle kunna bättra på. Vad man tycker inte är bra. Vad man tycker är bra och så. Visst kan man väl göra det. BN010

Jag hade inga rättigheter överhuvudtaget. Här har jag ju det, här har jag rättigheter. Det är det som är det bästa med alltihop. BN458

Känslan av inflytande och delaktighet i projektet visar sig också i att flera av intervjupersonerna berättar om att de känner att de har ett ansvar att sköta sig, inte bara för att de själva ska kunna behålla sina lägenheter, utan även för att Bostad först-projektet ska kunna utvecklas och permanentas, så fler hemlösa människor ska kunna få samma chans som de själva.

Vi ska ju inte fördärva för dom i heller. /---/ Det är ett ansvar vi har ju. Vi ska ju sköta oss ju. Vi ska föregå med gott exempel. Det måste man. BN247

Vad man också kan se som ett uttryck för att de boende känner inflytande och delaktighet i projektet är att några av dem i början av 2012 tog initiativ till att starta kamratföreningen Grupp 7, som riktar sig till hyresgästerna i Bostad först, men också till andra människor med erfarenheter av hemlöshet.

Jag tycker allting är positivt. Sen, allting är ju i sin linda. Kamratföreningen, det kan ju bli hur intressant som helst. BN823

Sammanfattningsvis kan man säga att de boende ger mycket positiva bilder av Bostad först-projektet och de som arbetar i projektet. Deras bilder av Bostad först-projektet kontrasteras skarpt mot hur de beskriver de sociala boendeverksamheter som de var hänvisade till under tiden de var hemlösa. Givetvis beror detta på att personalen är engagerade, professionella och kunniga, men deras möjligheter att använda dessa kunskaper och arbeta på ett sätt som skapar tillit och förtroende underlättas av att Bostad först-modellen bygger på att, utan krav på kontroll, erbjuda ett socialt stöd, så att de boende kan bo kvar i sina lägenheter.

Livet har förbättrats

Intervjupersonerna berättar om hur deras livssituation har förbättrats i olika avseenden efter att de fått sina lägenheter. Att ha en egen bostad underlättar kontakter med människor som står utanför missbruks- och hemlöshetskretsarna. Den egna bostaden innebär att de har fått en plats, ett hem, där de kan ta emot människor.

Flera berättar att de har börjat bygga upp sociala relationer till människor som lever socialt integrerat. Det handlar både om att de återupptagit relationer, som upphörde under hemlösheten, men också relationer till människor som de inte känt tidigare.

Det har kommit så smått. Nu här till, på fredag ska jag till [ortnamn] med några polare. Sen på lördag morgon ska jag till [ortnamn] till en gammal polare som bor där nu. Jag blir väl kvar där till måndag, tisdag eller något sådant. Han ringde så sent som igår faktiskt. Jag har ju bott i [ortnamn] för många år sedan. Det är en gammal barndomskamrat. Så det är roligt. BN427

De flesta av de intervjupersoner som är föräldrar berättar att relationerna till deras barn, som under hemlösheten var mycket problematiska eller helt obefintliga, har förbättrats. Eftersom de flesta har vuxna barn, som i sin tur har barn, så innebär detta också att en del av intervjupersonerna kan ta sig an en roll som mormor, morfar, farmor eller farfar.

Grabben har en liten tös på fyra. Hon har sovit över ett par gånger också. Ja, hon tycker att det är roligt nu ju. Nu vet de. Nu kan dom bara ringa och komma. BN011

Detta betyder inte att intervjupersonernas relationer till sina barn idag är oproblematiska. När en av intervjupersonerna berättar om sina ambitioner att återupprätta relationerna till sina barn, så framgår det att man måste vara beredd

på att det kan ta lång tid innan barnen känner tillit till en som förälder, även om man blivit drogfri och har fått en egen lägenhet.

Men eftersom man har varit frånvarande så länge så är det inte lätt att hoppa in. Hallå! Jag är förälder till er. Det vet ni väl? Nu ska jag styra. Det går inte alltså. Så knäpp kan man ju inte vara. Kan inte ställa de kraven utan man får ta det pö om pö. /---/ Det är jobbigt ändå. Man märker ju vad man har missat. Det är inte roligt alltså. Jag har mycket skuldkänslor. Det gör ont. BN121

Intervjupersonerna dricker mindre alkohol och använder mindre narkotika än vad de gjorde under tiden i hemlöshet. Några av dem har valt en helt nykter livsstil, medan andra försöker använda alkohol på ett kontrollerat sätt.

Jag vet att man inte behöver vara hundra procent nykter för att bo i Bostad först, men jag måste vara det för min egen del, men det är en annan sak. Om jag ska må bra så måste jag vara nykter. Det fungerar bäst då. Det är inte så bra att knarka för min del heller. BN458

Jag vill inte ha. För innan var det ju så... det var ju som jag har sagt till [*namn på anställd*] också, det var ju i princip för att stå ut med att vara hemlös. Man börjar, du vet, varje morgon och så gick det hela dagen till klockan nio på kvällen då man blev insläppt. /---/ På helgerna dricker jag några öl men inga... långt, långt, långt från de mängderna som det var innan. BN565

Genom att de har en egen lägenhet där de kan dra sig undan kan de undvika det umgänge de hade under hemlösheten, som till stor del kretsade runt alkohol och droger. Detta är en viktig orsak till att de dricker mindre alkohol och använder mindre narkotika eller, som några av intervjupersonerna gör, undviker det helt.

När det gäller hur intervjupersonerna förhåller sig till sina gamla vänner och bekanta från tiden som hemlösa, så berättar en del att de försöker att helt undvika att träffa sina vänner och bekanta från hemlöshetstiden.

Andra berättar att de ibland träffar på sina gamla vänner på stan, men att de låter bli att ta med sina hemlösa vänner hem. Det främsta skälet till det är att de inte vill riskera att få klagomål från sina grannar och därmed riskera att mista sina lägenheter.

... men dom får inte vara hos mig helt enkelt... /---/ Dom svinar ner och gapar och skriker så grannarna knacker, men just det att det är så farligt för jag vill inte bli inblandad i massa sånt strul. /---/ Ja, alltså där är ju många utav dom människorna som är fina människor, bra människor och som har varit vanliga människor med bra jobb och familjer och allting sådant här va. /---/ Nu kan man träffa dom på ett annat sätt. När jag tycker det går överstyr så kan jag gå därifrån. När jag inte tycker att det är roligt längre eller när jag tycker att dom sysslar med skit som jag inte vill syssla med eller blir fulla och stökiga, då kan jag bara resa mig och gå. För dom får inte

komma hem till mig i alla fall. Inte en chans. Det har jag varit stenhård med. BN863

Gamla vänner? Det umgås jag inte med. Jag tar ingen kontakt med dom. Det enda jag gör är att jag hälsar på dom, inte mer. Jag skulle aldrig tänka mig att ta hem dom till exempel. Det går inte alls. Man måste vara egoist och tänka på sig själv också för annars är det förstört. BN628

En av intervjupersonerna berättar att vetskapen om vad innebär att leva på gatan när det är vinter gjorde det omöjligt att inte vara solidarisk och bjuda hem några gamla vänner i vintras, men det skedde med tydliga krav om att de skulle uppträda lugnt och sansat.

... man vet hur det var själv när man var hemlös när det är vinter. Jag hade tre stycken, dom kom nästan varenda söndag faktiskt. Dom kom klockan tre på söndagen när [*namn på verksamhet*] stängde, så var dom hemma hos mig till klockan nio på kvällen. Det var ingenting öppet i Helsingborg på söndagar och så var det halv snöstorm ute... /---/ Så då var dom hemma hos mig nästan varenda söndag. Ja, inte varenda söndag, men i alla fall under en månads tid. När dom kom hade de alltid öl med sig. Det ska inte bli någon fyllekvarter, sa jag. Vi kan sitta här och dricka en tre, fyra öl, men inte som det var förr. Det respekterade de allihopa. /---/ Dom accepterade också att minsta lilla ni för väsen, så är dörren där. BN468

Även om de flesta av intervjupersonerna fortfarande försörjer sig med hjälp av socialbidrag, eller sedan tidigare har sjukbidrag, och inte ökat sina inkomster, så har deras ekonomiska situation blivit bättre. Genom att de fått en egen bostad har de en plats där de kan förvara sina tillhörigheter och sin mat. De behöver inte längre leva ur-hand-i-mun. Detta gör det möjligt att hushålla och planera, och dessutom använder de avsevärt mindre, eller inga alls, pengar till alkohol eller andra droger.

Nu har man ett hem där man kan ha sin egen mat och man kan planera. Men ska man bo på det viset lite här och där, då blir det mycket, man får köpa något färdigt och kasta i sig. Ibland så om man hade köpt något, så finns det andra som äter upp det. Vad ska man då säga om man är inneboende någonstans? Det går ju inte att säga något. Det blir dyrare att bo på det viset. Nu kan man göra sitt eget och planera det på ett helt annat sätt. Det är skillnad. BN012

Man lägger inte så mycket på öl längre. Man dricker ju inte den mängden som jag gjorde förr. För innan när man inte hade lägenhet då drack man ju. Nu vet man ju, man måste, man ska ju handla mat och allting. Planera mycket bättre ju. Å dricker man bara någon öl till helgen. Det blir inte mer. Innan var det varenda dag ju. Så det är rätt lugnt nu. Mycket lugnare faktiskt. Det är skillnad, mycket skillnad. BN256

Att leva som hemlös är slitsamt och tärande. Hemlösa människor drabbas av fysiska och psykiska sjukdomar i betydligt större omfattning än vad befolkningen i allmänhet gör (Beijer, 2009). Även om de sjukdomar, som drabbar hemlösa människor ofta är alkohol- och drogrelaterade, så beror de också på, och förvärras av, att de miljöer som hemlösa lever i är ohälsosamma och otrygga. Flera av intervjupersonerna berättar om att deras kroppar är slitna och några av dem har drabbats kroniska sjukdomar. Den egna lägenheten blir därför också viktig ur ett hälsoperspektiv. Den ger dem möjligheter till återhämtning och bättre hälsa.

Man är ändå såpass gammal och har drogat i så många år så att kroppen måste ta stryk. Jag är glad för detta. Detta är faktiskt räddningen för mig att få bostad. Jag menar man orkar inte. När man är ung, det är ingenting då kan du nästan sova varsomhelst. Stå och sova, det spelar ingen roll. När man blir äldre, jag märker det själv, man har inte den konditionen och inte den orken. BN713

Det är betydligt bättre. Det märker jag nu också att fastän jag har [*namn på kronisk sjukdom*], så det är mycket bättre. I och med att jag behöver inte vara ute så mycket om jag inte vill. BN269

Några av intervjupersonerna tar också upp att den egna lägenheten ger dem lugn och trygghet, så att de kan vila och sova ordentligt. Vila och sömn är förstås viktiga hälsosfaktorer och avgörande för att man ska kunna fungera på ett vettigt sätt i olika sammanhang.

Det är en jättestor skillnad. Det påverkar ju jättemycket. Jag kan sova när jag vill, där är ingen som stör mig. Det är ju en enorm skillnad med den biten, bara att man får vara ifred och sova och vila när man behöver. Där är ingen som kommer och stör. Det är jätteskönt faktiskt. BN677

Även om en del av intervjupersonerna har sjukbidrag på grund av kroniska sjukdomar och säger att de inte har några ambitioner att börja arbeta igen, så berättar de, liksom de andra intervjupersonerna, att de idag har kraft och ork att engagera sig i saker, som de inte hade möjligheter att göra under hemlöshetstiden. I några fall handlar det om att de har blivit aktiva i föreningar av olika slag, i andra fall handlar det om att de ägnar sig åt olika fritidsintressen.

Jag fiskar ibland. Sen är mitt stora intresse, det är ju båtar. Jag är ju alltid nere i hamnen, alla dom där nere känner mig. Där är dom som bor i sina båtar, en del som fiskar. Så står man och bubblar med dom litegrand. Jag är mycket för natur och havet. Havet är mycket för mig. Jag gillar skogen också. Ut och vandra i skogen och man känner riktigt den här gamla skogen, skönt att vara ute och luffa, att ha lite kaffe med sig och några mackor och vara ute och luffa i skogen för sig själv. Det är skönt det också. BN544

Som nämndes här ovan, så menar några av intervjupersonerna att de inte kommer att kunna arbeta i framtiden på grund av olika skador och sjukdomar, men de

andra har förhoppningar om att så småningom komma igång med arbete eller studier. Några av intervjupersonerna har redan börjat praktisera och arbeta i olika verksamheter. En intervjuperson har fått en OSA-anställning⁷ och en annan är på väg att också få en OSA-anställning.

Jag har ju fått min OSA-anställning och den är ju på två år, så jag har ju min plats här uppe i alla fall tretton-fjorton månader till... BN395

Som framgår av redogörelsen är intervjupersonerna mycket positiva till att de fått egna lägenheter och de lyfter fram rader av konkreta exempel på hur den egna lägenheten har förändrat deras liv i olika avseenden. Deras berättelser handlar också om vilken betydelse det faktum att de fått egna lägenheter har på hur de upplever tillvaron och ser på sig själva i förhållande till omgivningen. I intervjuerna återkommer intervjupersonerna ofta till hur skönt de tycker det är att ha en egen lägenhet där de kan vara för sig själva och där de känner lugn och trygghet. De slipper den påtvingade kollektiviteten och offentlighet, som hemlösa måste förhålla sig till på härbärgen och i andra sammanhang de är hänvisade till.

Då är det skönt att ha en lägenhet för det är rätt svårt på [*namn på verksamhet*]. Man ligger tillsammans med flera andra, då kan man knappast vara själv. Eller hemma hos en kompis där kan du ju inte heller göra så. Så att... jag tycker om att vara själv till en viss gräns. Jag tycker det här är helt underbart. Det tycker jag faktiskt. BN894

Ja, jag tycker det är skitviktigt och vara ifred och kunna stänga sin dörr. Gå naken om man vill det (skratt). Nämen alltså bara som på [*namn på verksamhet*] och nej, fy! Två toaletter på trettio. Sex, sju personer i samma rum. Den ena sover, den andra sitter vaken och den andra är full och den andra pratar. Det är ju alltid någon som är vaken. Någon tänder i taket och man blir bestulen. BN013

Vad de flesta också ger uttryck för är att de känner sig hoppfulla inför framtiden. De har ambitioner och mål som handlar om att de vill fortsätta att utvecklas och integreras i samhället.

Förr så satt jag fyra år utav fem år, hela tiden bara sitta på kåken. När jag kom ut var det fullt ös. Jag är trött på det. Jag vill leva livet. Jag menar så många år har man inte kvar att leva. Man vill faktiskt få ut någonting vettigt av livet. Jag har barn som är vuxna. /---/ Jag menar man får ju ändå ta och skärpa sig. Det tycker jag faktiskt att jag har gjort. BN285

Så att jo, men jag trivs med tillvaron faktiskt. Det är bra nu när jag har fått lägenhet och sådana grejer. Jag klarar av att sköta [*namn på fritidsintresse*] och jag klarar av att sköta en lägenhet. Det är ganska mycket, bägge och. Jag tycker det går utmärkt. BN835

⁷ OSA-anställning är en förkortning för Offentligt Skyddad Anställning.

TILLBAKA I KLIENTSKAPET

Tre personer har blivit vräkta från sina lägenheter i Bostad först. Två av dessa har blivit intervjuade. Intervjuerna har haft fokus på bakgrunden till att de blev vräkta och hur de ser på Bostad först.

Den ena intervjupersonen berättar att vräkningen berodde på att en person, som tidigare hade hotat och misshandlat intervjupersonen, tog sig in i trappuppgången och uppträdde störande och hotfullt mot grannarna. Intervjupersonen kan förstå att detta ledde till en vräkning, men inte till hur vräkningen gick till, inte minst med tanke på att intervjupersonen kände sig rädd och hotad av den person som hade tagit sig in i trapphuset.

Dom kunde inte ha kvar mig för grannarna var ju rädda efter att [*namn*] varit där och ställt till en massa. Det har jag full förståelse för. Och hyresvärden, enligt hyresvärden till mig, så visste hon ingenting om min bakgrund... Så visste hon ingenting och hade hon vetat det så hade hon tagit en annan lägenhet på ett annat ställe där dom hade haft lite mer tolerans. Så hon kunde inte ha kvar mig... /---/ Jag menar det var inte mitt fel, men enligt hyresvärden så var det mitt ansvar. Jag kan inte ansvara för att han tar sig in, bryter sig in i trappen. Det kan jag inte ansvara för. Sen tog dom nycklarna ifrån mig. Det blev jag också irriterad över eftersom han var ute fortfarande. BN002

Intervjupersonen är positiv till Bostad först som idé, men är kritisk mot hur projektet i Helsingborg agerade i förhållande till henne. Bland annat menar hon att man från projektets sida skulle ha kunnat vara mer aktiv i kontakten med henne.

Jag hade velat att dom skulle komma ner till mig lite oftare. Bara kollat läget. /---/ Det är inte alltid man kan ringa ut för man har inget på sin mobil. Det sa jag till dom, jag har inget att dölja. BN291

Intervjupersonen menar att de som blir vräkta borde få en ny chans i projektet. Nu finns det ingen reträtt, utan det är hemlösheten och missbruket som återstår för den som blir vräkt.

... nej nu är jag tillbaka på ruta ett igen. Tyvärr och utslängd från [*namn på verksamhet*]. BN873

Den andra intervjupersonen berättar att vräkningen beror på missbruk och en så kallad snedtändning, som ledde till att intervjupersonen förstörde delar av sin lägenhet.

Sen hände det här att jag fick en amfetaminsort som heter metaamfetamin och på det fick jag en snedtändning och jag hade för mig att hela lägenheten var full med folk och det var fullt slagsmål därinne. Nu slog jag inte till dom här personerna. Jag tyckte att jag gjorde det, men det var dörrkarmarna jag förstörde. BN159

Denna intervjuperson berättar också att ett skäl till att missbruket fortsatte i den egna lägenhet berodde på att intervjupersonen inte trivdes att bo ensam i ett välordnat bostadsområde. Till skillnad från de andra intervjupersonerna, så ser denna intervjuperson inte den ”påtvingande kollektiviteten” i härbärgen och andra verksamheter för hemlösa som ett problem, utan snarare som något positivt.

... eftersom jag bott så länge kollektivt så var jag van att höra ljud. När jag flyttade dit så klockan sex var det precis som om det varit krig i området, allting var dött. Allt var nersläckt, det var bara jag som hade tänt. /---/ Så, det blev för ensamt och jag missbrukade... BN004

På frågan om hur intervjupersonen ser på Bostad först-projektet och om det finns något som borde fungerat annorlunda, så blir svaret:

Jag kan bara säga gott om det. Jag har inget annat att ta på. Jag kan inte ta på något, hade jag haft det så hade jag sagt det. Jag är bara rakt fram. Jag är som jag är, jag säger vad jag tycker och tänker. Vill jag inte säga det så säger jag ingenting. Nej, det finns ingenting. Det är bara gott. BN168

Sedan vräkningen för ett år sedan har intervjupersonen bott i en social boendeverksamhet och intervjupersonen berättar att livet fungerar bättre än på mycket länge.

SAMMANFATTANDE ANALYS OCH DISKUSSION

Av de fjorton personer som fått lägenheter genom Bostad först-projektet i Helsingborg under tiden september 2010 till maj 2012, så har tre sagts upp från sina lägenheter. Detta innebär att kvarboendenivån för närvarande ligger på i det närmaste åttio procent. Detta är ett mycket lovande resultat och motsvarar resultaten från andra undersökningar av Bostad först-verksamheter (se t.ex. Pleace, 2012), men det är viktigt att understryka att flera av de elva personerna som i maj 2012 bodde kvar i sina lägenheter hade bott i sina lägenheter mindre än två år. För att kunna uttala sig säkrare om kvarboendenivån, och jämföra med andra undersökningar, krävs att de boende bott minst två år i sina lägenheter. Vi kommer därför att kunna presentera säkrare resultat om kvarboendenivån i den slutrapport, som kommer att presenteras under våren 2013.

Kvarboendenivå är givetvis ett viktigt mått på hur Bostad först-projektet har utvecklats, men det är inte den som stått i fokus för den delstudie som presenteras i denna rapport, som handlar om vilken betydelse Bostad först har för de personer som fått lägenheter genom Bostad först-projektet i Helsingborg och hur de ser på det sociala stöd de får inom ramen för projektet. Detta är förstås frågeställningar, som är viktiga för att så småningom förklara kvarboendenivån i projektet. Men de är också intressanta för att de kan bidra till att bredda och nyansera förståelsen av Bostad först-modellen.

När man tar del av intervjupersonernas berättelser blir det uppenbart att de menar att det faktum att de fått egna lägenheter har fått en stor positiv betydelse för deras livssituation. Deras sociala integration i samhället har förbättrats på flera plan. De berättar bland annat om en positiv utveckling när det gäller deras sociala relationer, alkohol- och droganvändning, ekonomi, hälsa och sysselsättning.

Intervjupersonerna berättar att de har börjat bygga upp *sociala relationer* till människor utanför hemlöshets- och missbrukskretsarna. De av intervjupersonerna som har barn berättar att de efter att ha fått egna lägenheter har fått kraft och möjligheter att ta ansvar som föräldrar, och för flera av dem har relationerna till barnen redan förbättrats.

Deras *alkohol- och droganvändning* har minskat, och några intervjupersoner berättar att de bestämt sig för att helt avstå från alkohol och andra droger. Ett viktigt skäl till detta är att den egna lägenheten innebär att de kan undvika missbrukskretsarna. Flera berättar också att de under hemlösheten använde droger för att orka med livet i de hårda, tuffa och ovärdiga miljöer som hemlösa tvingas leva i. Ett annat skäl är att flera av intervjupersonerna tar emot det sociala stöd som de erbjuds av socialarbetarna i Bostad först-projektet.

Även om de flesta av intervjupersonerna inte har ökat sina inkomster efter att de fått egna lägenheter, så har deras *ekonomi* förbättrats. Den egna lägenheten gör att de har någonstans att förvara sin mat och sina tillhörigheter och det ger dem möjligheter att bättre kunna planera och hushålla med sina resurser. Ett annat skäl

till deras förbättrade ekonomi är att de använder mindre alkohol- och andra droger.

De flesta av intervjupersonerna är fysiskt och psykiskt slitna efter att under lång tid levt i hemlöshet. Några av dem har drabbats av kroniska sjukdomar, som förvärrades under hemlösheten. Den egna lägenheten ger dem möjligheter till att kunna vila, sova och återhämta sig, vilket bidrar till att deras *hälsa* förbättras.

När det gäller *sysselsättning*, så har några av intervjupersonerna börjat arbeta. De flesta har dock inte börjat arbeta, varav några har sjukbidrag på grund av skador eller kroniska sjukdomar. Men flera berättar att de sedan de fick en egen lägenhet har fått tid och möjligheter att börja engagera sig i föreningar eller att de skaffat sig fritidssysselsättningar.

När det gäller hur intervjupersonerna uppfattar det sociala stöd de erbjuds genom *Bostad först-projektet*, så ger de, som har kvar sina lägenheter, en mycket positiv bild av projektet och de socialarbetare som arbetar i projektet. Deras berättelser ger många exempel på att de blir professionellt bemötta med empati och respekt, och att de har förtroende för personalen. Flera berättar om att de vågar söka hjälp hos och anförtro sig för personalen när de har tagit återfall eller hamnat i andra svårigheter. Bostad först-konceptet, där den främsta målsättningen är att ge hyresgästerna stöd så att de kan bo kvar i sina lägenheter, verkar underlätta för att det ska uppstå tillitsfulla relationer mellan brukare och socialarbetare. Tillitsfulla relationer mellan de som söker hjälp och hjälparna är en mycket viktig faktor för framgång i sociala behandlingsverksamheter (se t.ex. Frank och Frank, 1991; Wampold, 2001).

Sammanfattningsvis kan man säga att utifrån intervjupersonernas berättelser, så har Bostad först-projektet i Helsingborg haft en mycket positiv betydelse för de boendes livssituation. Trots att en majoritet av intervjupersonerna i många år levt som hemlösa missbrukare i samhällets utkanter, så kan de på förhållandevis kort tid förändra sina liv när de får en egen lägenhet, som de själva får råda över. Den egna lägenheten och möjligheten till socialt stöd från projektet, utgör en konkret, materiell grund för att de boende ska kunna tillfredsställa olika behov, som har stor betydelse för att de ska få motivation för att kunna förändra sina livsstilar.

Behov, behovstillfredsställelse och motivation är tre mycket komplexa begrepp, som ofta sammanlänkas i diskussioner om vad det är som gör att människor förändras eller inte förändras. Motivationsforskningen är mångfacetterad med olika grenar och inriktningar. Det är dock vedertaget inom en stor del av motivationsforskningen att en viktig faktor för människors motivation handlar om tillfredsställelse av behov, såväl fysiologiska, som psykologiskt, socialt och kulturellt grundade behov. Så när vi nämner att Bostad först är viktigt för att de boende ska kunna tillfredsställa olika viktiga behov, så syftar vi inte bara på näringsbehov och sömn, utan i minst lika hög grad på inflytande, delaktighet och social acceptans.

Vi har också utifrån en narrativ ansats sett på hur intervjupersonerna berättar om sina liv. Eller annorlunda uttryckt: Hur de konstruerar sina bilder av tillvaron

och sina möjligheter i förhållande till omgivningen. Även i detta avseende är deras berättelser positiva, optimistiska och hoppfulla. I deras berättelser återkommer fem teman, som kan benämnas: tillit, delaktighet, stabilitet, trygghet och tillförsikt.

Tillit handlar om att intervjupersonerna berättar om att det finns människor runt omkring dem som de litar på, som respekterar dem och som vill dem väl. Ett intressant exempel på detta är att flera av intervjupersonerna berättar att de inte behöver ljuga för socialarbetarna som arbetar i Bostad först-projektet. *Delaktighet* är också ett återkommande tema, som visar sig genom att intervjupersonerna berättar om att de känner att de befinner sig i sammanhang där de är engagerade och har inflytande. De berättar bland annat om att de känner att personalen lyssnar på deras synpunkter och förslag. Ett annat exempel är att några av intervjupersonerna tagit initiativ till en kamratförening för människor med erfarenhet av hemlöshet. Det tredje temat, som vi kallar *stabilitet*, syftar på att intervjupersonerna ofta ger exempel på att det idag finns en struktur på deras liv som gör att de har bättre kontroll över sin tillvaro. Ett exempel är att flera berättar om att de med en egen lägenhet har bättre förutsättningar planera och hushålla med sin ekonomi. *Trygghet* åskådliggörs genom berättelserna om hur skönt, lugnt och vilsamt de tycker det är att ha en egen lägenhet. De behöver inte längre hänvisa till de ofta hårda, och kalla miljöer som missbruks- och hemlöshetskretsarna utgör. *Tillförsikt* visar sig i att intervjupersonerna är hoppfulla och optimistiska när de pratar om framtiden och sina möjligheter att få behålla sina lägenheter och att fortsätta att utvecklas.

Om våra intervjupersoners positivt laddade berättelser jämförs med hur till exempel människor som lever i missbruk och hemlöshet berättar om sina liv, så framkommer tydliga skillnader. Ett exempel är en undersökning, som bygger på intervjuer med 45 aktiva narkotikamissbrukare, varav drygt hälften var hemlösa (se Kristiansen & Svensson, 2005). Informanternas berättelser i den undersökningen karaktäriserades av negativa och pessimistiska bilder av samhället och en tydlig misstro när det gällde deras möjligheter att förändra sina liv.

Ett sätt att förstå skillnaderna i hur våra intervjupersoner konstruerar sina berättelser med de aktiva narkotikamissbrukarna i Kristiansens och Svenssons undersökning (Kristiansen & Svensson, 2005) är att utgå ifrån att hur människor konstruerar berättelser om sina liv påverkas i hög utsträckning av hur deras nuvarande livssituation ser ut. En teoretisk utgångspunkt för detta perspektiv är symbolisk interaktionistisk teori, som utgår ifrån att hur vi konstruerar vår livssituation är beroende av vårt förhållande till vår sociala och samhälleliga omgivning, och detta får en avgörande betydelse för hur vi utformar våra liv och våra konstruktioner (se t.ex. Blumer, 1962; 1969). Med tanke på den viktiga betydelse, som föreställningen om hemmet har i vår kultur (se t.ex. Thörn, 2004), så får det givetvis stor betydelse för hur vi ser på oss själva i förhållande till vår omgivning och hur vi konstruerar våra livsberättelser om vi har ett hem eller om vi är hemlösa.

REFERENSER

Anderson, Nels (2008) *Hobon: en sociologisk studie av den hemlöse mannen*. Malmö: Égalité.

Atherton, Iain & Carol McNaughton Nicholls (2008) 'Housing First' as a means of addressing multiple needs and homelessness. *European Journal of Homelessness*, Volume 2, December 2008.

Becker, Howard S. (1998). *Tricks of the trade: how to think about your research while you're doing it*. Chicago, Illinois: University of Chicago Press.

Beijer, Ulla (2009) *Homelessness and health: analysis of mortality and morbidity from a gender perspective*. Stockholm: Karolinska institutet.

Blumer, Herbert (1962) *Society as Symbolic Interaction*. I Rose, Arnold M. (ed.) *Human Behavior and Social Processes. An Interactionist Approach*. London: Routledge and Kegan.

Blumer, Herbert (1969). *Symbolic interactionism: perspective and method*. Englewood Cliffs, N.J: Prentice-Hall.

Busch-Geertsema, Volker (2005) *Från härbärke till egen bostad: uppföljning av projekt H13 i Hannover sju år senare*. Malmö: Égalité.

Denvall, Verner, Granlöf, Shari, Knutagård, Marcus, Nordfeldt, Marie och Swärd, Hans (2011) *Utvärdering av "Hemlöshet – många ansikten, mångas ansvar"*, Slutrapport. Lund: Lunds universitet, Socialhögskolan.

Frank, Jerome D. & Frank, Julia B. (1991) *Persuasion and healing. A comparative study of psychotherapy*. Baltimore: The John Hopkins University Press.

Hela människan (2012) www.helamanniskan.se (citerat 120827)

Helsingborgs stad (2011) *Delrapport avseende projekt Bostad Först i Helsingborgs stad – Maj 2011*. Helsingborg: Helsingborgs stad.

Heule, Cecilia, Marcus Knutagård & Hans Swärd (2010) "Bostad först – ett innovativt försök". *Alkohol och narkotika*, nr 1/2010.

Johansson, Christer (1999). *Narrativ forskning: biografiskt perspektiv på berättelser*. Linköping: Linköpings universitet.

- Johnson, Guy, Sharon Parkinson & Cameron Parsell (2012) *Policy shift or program drift? Implementing Housing First in Australia*. AHURI Final Report No.184. Melbourne: Australian Housing and Urban Research Institute.
- Knutagård, Marcus (2009) *Skälens fångar: hemlöshetsarbetets organisering, kategoriseringar och förklaringar*. Malmö: Égalité.
- Kristiansen, Arne (1999) *Fri från narkotika: om kvinnor och män som har varit narkotikamisbrukare*. Umeå: Institutionen för socialt arbete, Umeå universitet.
- Kristiansen, Arne & Svensson, Bengt (2005) En nedrustad narkomanvård ur brukarnas perspektiv. *Nordisk socialt arbeid* nr 3 2005 (sid. 220-230).
- Kvale, Steinar (1997) *Den kvalitativa forskningsintervjun*. Lund: Studentlitteratur.
- Löfstrand, Cecilia (2003) *Boendetrappor och bostadslöshetskarriärer: en pilotstudie i Göteborg*. Stockholm: Égalité.
- Löfstrand, Cecilia (2005) *Hemlöshetens politik: lokal policy och praktik*. Malmö: Égalité.
- Miles, Matthew B. & Huberman, A. Michael (1994). *Qualitative data analysis: an expanded sourcebook*. Thousand Oaks, CA: Sage.
- Padgett, Deborah, Leyla Gulcur, & Sam Tsemberis (2006) "Housing First Services for People Who Are Homeless With Co-Occurring Serious Mental Illness and Substance Abuse. *Research on Social Work Practice*. 16.1 (2006): 74-83.
- Pearson, Carol, Ann Elizabeth Montgomery & Gretchen Locke (2009) Housing stability among Homeless individuals with serious mental illness participating in Housing first programs. *Journal of Community psychology*, Nr. 3, s. 404–417.
- Pleace, Nicholas (2012) *Housing First*. Brussels: FEANTSA
- Robertson, Alexa (2005). I Bergström, Göran & Boréus, Kristina (red.) *Textens mening och makt: metodbok i samhällsvetenskaplig text- och diskursanalys*. Lund: Studentlitteratur.
- Sahlin, Ingrid (1996) *På gränsen till bostad: avvisning, utvisning, specialkontrakt*. Lund: Arkiv förlag.
- Sahlin, Ingrid (2005) The Staircase of transition. Survival through failure. *Innovation*, 18, (2): 115-135.

Shaw, Ian (1999) Evidence for practice. I Shaw, Ian & Lishman, Joyce (red.) (1999). *Evaluation and social work practice*. London: Sage.

SOU 2001:95. *Att motverka hemlöshet: en sammanhållen strategi för samhället : slutbetänkande*. Stockholm: Fritzes.

Swärd, Hans (2008) *Hemlöshet*. Lund: Studentlitteratur.

Taino, Hannele & Peter Fredriksson (2009) The Finnish Homelessness Strategy : From a 'Staircase' Model to a 'Housing First' Approach to Tackling Long-Term Homelessness. *European Journal of Homelessness*, Volume 3, December 2009.

Thörn, Catharina (2004). *Kvinnans plats(er) - bilder av hemlöshet*. Stockholm: Égalité.

Tsemberis, Sam & Ana Stefancic (2007) "Housing First for Long-Term Shelter Dwellers in a Suburban County: Traditional Housing and Treatment Services". *The Journal of Primary Prevention* 28 (3): 265–279.

Vedung, Evert (2011) Några traditionella utvärderingsmodller. I Blom, Björn, Nygren, Lennart & Morén, Stefan (red.) *Utvärdering i socialt arbete: utgångspunkter, modeller och användning*. Stockholm: Natur & kultur.

Vetenskapsrådet (2002) *Forskningsetiska principer inom humanistisk-samhällsvetenskaplig forskning*. Stockholm: Vetenskapsrådet.

Wampold, Bruce E. (2001) *The Great Psychotherapy Debate. Models, Methods and Findings*. Mahwah, New Jersey: Lawrence Erlbaum Associates.